

läsning för att presentera nya perspektiv på den atlantiska historiens komplexitet. En introduktion och diskussion om de teoretiska ansatserna kunde ändå ha varit ändamålsenlig och underlättat läsarens förståelse.

Presentationerna är inte enbart succéhistorier, utan inrymmer också berättelser om opålitlighet, förtvivlan, sjukdomar, död och framför allt ett samhälle som baserade sig på slavhandeln. Ipsens avslutande kapitel behandlar början av 1800-talet som en tid då det dansk-afrikanska samhället var delvis högutvecklat, men även började visa tecken på slutet av cassare-äktenskapens nödvändighet. Kvinnornas ställning förändrades i parförhållandena och när britterna köpte danskarnas fort och besittningar började Guldkusten präglas av en ökande rasistisk politik där cassare-äktenskapen ansågs vara olämpliga. En slutdiskussion om vad som hände med det dansk-afrikanska samhället och de dansk-afrikanska personerna under brittiskt kolonialstyre kunde ha varit lämplig för att påvisa att det danska arvet levde kvar även efter att Danmark officiellt lämnade Guldkusten. Ipsen visar för övrigt att Guldkustens historia i vissa avseenden märkbart skiljer sig från övriga västafrikanska länders och koloniers historia. Den forskning som gjorts om exempelvis kreoliseringen i den atlantiska världen baserar sig i högre grad på en västindisk historiediskussion och har ett utgångsläge som skiljer sig från utvecklingen på Guldkusten och i övriga Västafrika.

Boken innehåller rikligt med bilder, målningar, vinjetter och illustrationer samt kartor över den atlantiska världen. Ipsens gedigna notapparat fyller över 50 sidor i slutet av boken och ger en hel del tilläggsinformation och detaljer. Boken fungerar ypperligt som en introduktion till historien om den danska tiden på Guldkusten och är att rekommendera för forskare och längre hunna studenter, men även för en bredare publik med intresse för Västafrika, atlantisk historia, interkulturella möten och mångkulturella samhällen.

Patrik Hettula

| BO FRITZBØGER: *En lumpen stodder. Liv og landskab i 1700-tallets Midtjylland*, Gads Forlag, København 2016, 308 s., ill., 350 kr.

Bo Fritzboeger har skrevet en væsentlig bog, som indirekte også drejer sig om, hvordan historie kan og bør vægtes og præsenteres. Som undertitlen angiver, handler værket om liv og landskab i Midtjylland i det tidlige 1700-tal. Opkomlingsgodsejeren Hans Hansen Rosborg (1670-1752) er i centrum af begivenhederne i områderne mellem Mønsted

og Sahl med Viborg ind imellem, og det er ham, forfatteren hentyder til i bogens hovedtitel. Afhandlingen bygger på et stort og dygtigt håndteret kildemateriale, hvor gode justitsprotokoller sætter liv i mange ellers ordinære begivenheder. Det er dog karakteristikken af denne midtjyske almuetilværelse, der bærer fremstillingen.

Fritzbøger har i mange år forsket i dansk landbohistorie med særlig vægt på skov, vand og landskab. I *En lumpen stodder* er interessen for landskabet bibeholdt, men forfatteren forsøger nu også at karakterisere livet – primært på landet – og det klæder ham, foruden at det også glæder læseren. Historisk har landboforskningen i Danmark en lang og fornem tradition, som går tilbage til markante bogudgivelser omkring stavnsbåndsjubilæet i 1888. Fra slutningen af 1900-tallet mistede landbohistorien meget af pusten i forhold til andre historiegenrer og er i dag endt som en ret traditionel form for erhvervshistorie. Fritzbøgers bog er imidlertid et forfriskende eksempel på, at det kan gøres anderledes, og det ville være befordrende for vores stadig begrænsede viden om hverdagslivet i *l'ancien régime*, hvis den fik efterfølgere. Flere studier af både land og by har i de senere år vist, at stoffet til en sådan anden historie findes; men for at resultatet skal blive anderledes, kræver det, at historikeren flytter fokus fra f.eks. landbruget som erhverv, produktionsfaktor etc. til menneskene og deres indbyrdes relationer. Ellers får forskerne ikke fat i livet. Det er en sådant anderledes fokusering, som Fritzbøger har foretaget og med succes.

Forfatteren har arbejdet med stoffet i adskillige år, og læsere, som ønsker kendskab til Fritzbøgers teoretiske og metodiske overvejelser, kan med et vist udbytte konsultere hans artikel i tidsskriftet *Temp. Tidsskrift for historie*, nr. 5 (2012), hvor også nogle af bogens eksempler præsenteres. Fritzbøger vil gerne sammentænke sider af mikrohistorien med Bruno Latours og John Laws actor network theory tilsat træk fra den geografiske rum- og sted-litteratur, hvad der også kan spores gennem en punktvist anderledes sprogbrug end det, forfatteren normalt betjener sig af i bogen. Det er dog næppe landskabsanalyserne, der giver læseren de største oplevelser. Hvis man ikke selv kender til de markante topografiske forskelle mellem hedeområderne i vest og egnen omkring Tange Sø, er det faktisk vanskeligt at forestille sig forholdene gennem teksten og billederne. Anderledes var det med Hugo Matthiessens flotte, skriftlige fremstillinger af fortidens landskaber, om end han af og til overdrev sine sproglige virkemidler.

Tyngdepunktet ligger i karakteristikken af Rosborg som en i høj grad jævn godsejer til Rosborggaard og Frisholt (Ormstrup) og de omkringboende menneskers relationer til hinanden, godsejeren og hans betjente. Rosborg havde arbejdet sig op fra ridefoged til jordbe-

sidder og skatteforpagter, og han var en mand, som gerne involverede sig i tvistigheder og altid havde retssager i gang. De mange referater af retshandlinger forstærker uden tvivl indtrykkene af lokale konflikter, men giver alligevel et godt billede af, hvad der krænkede folk, og hvad de hyppigt drøftede mand og mand i mellem. Den slags ved vi fortsat kun lidt om i første del af 1700-tallet, hvor kildegrundlaget generelt er langt svagere end i sidste del af århundredet, og forfatteren giver også udmærkede skildringer af, hvordan folk bevægede sig i landskaberne. Selv lokale folk kunne ved sort nat fare vild i deres ellers velkendte omgivelser, vælte med vogne og drukne i søer. Sådanne små træk er af værdi, hvis man er interesseret i at skildre forskellige måder at leve på under anderledes historiske og topografiske forhold.

Birgit Løgstrup havde i sin bog *Bundet til jorden* fra 1988 også øje for den slags hverdagstræk, som gav hendes fremstilling et videre perspektiv end selve stavnsbåndstemaet, men Fritzbøger er i stand til at fremdrage sine dagligdageksemples inden for det samme geografiske område omkring Sahl, hvad der giver skildringen stor tæthed og kontekstualitet.

Rosborg opnåede hverken titel eller rang, og han opførte sig nærmest som en ret jævn forvalter. Det var han ikke ene om. Samme type godsejere er kendt andre steder fra, selv om der samtidig eksisterede godsbesiddere med et helt andet, og ofte internationalt præg. Man kan blot sammenligne med Jørgen Scheel til bl.a. Gl. Estrup og Sosttrup, som Hugo Matthiessen karakteriserede i *En greve* (1954), for at opleve spændvidden i 1700-tallets godsejerprofiler; og begge skiller sig tilsyneladende ud fra de søndagsskildringer, der hyppigst præsenteres i de store samleværker eller i memoirelitteraturen. Det er værdifuldt, at Fritzbøger trækker Rosborg frem i lyset, ikke for hans personlige karakters skyld, men for arten af de skærmydsler, som han gav anledning til i forholdet til sine fæstere i nogle konkrete midtjyske omgivelser. I betragtning af, at Fritzbøger hyppigt bruger megen plads på at spore sine personer i fremmede geografiske sammenhænge, f.eks. på rejse og langfart, ville det nok have glædet mange læsere, hvis forfatteren havde forsøgt at udsondre nogle karakteristiske træk fra sit store arbejde med de mange større og mindre retstvister.

Gads Forlag har i de senere år udsendt en stribe historiske bøger med mange og store farveillustrationer i en ofte dramatisk beskæring. Billedrigdommen appellerer sandsynligvis til mange mennesker, men det hårdtpumpede udtryk klæder ikke *En lumpen stodders* gode tekst, som udtrykker sig i et andet leje. For læseren kan det nogle gange være vanskeligt at forstå, hvorfor en bestemt illustration absolut skal med, særlig hvis pointen ikke formidles i brød- eller billedtekst. I adskilli-

ge tilfælde vises billeder af motiver eller personer, som ikke har meget med jyske forhold at gøre, til at illustrere lokale momenter i teksten (f.eks. P. Cramers billeder eller stikket af Ringsted vandmølle). Den form for illustrering gør ikke bogen bedre, og Fritzbøgers redegørelse klarer sig udmærket med mindre glamour.

Palle O. Christiansen

| RENO STUTZ (RED.): *300 Jahre Schlacht bei Gadebusch. Internationale Tagung vom 12. Bis 14. Oktober 2012 in Gadebusch (Publikationen des Lehrstuhls für Nordische Geschichte, Bd. 18)*, Greifswald 2014, 274 s., ill.

Slaget ved Gadebusch den 20. december 1712 stod mellem en svensk hær under Magnus Stenbock og en kombineret dansk-saksisk under Jobst von Scholten og Jacob Heinrich von Flemmings noget uenige kommando. Selveste kong Frederik 4. havde også indfundet sig, men majestæten måtte i al hast flygte med resterne af hæren ud på eftermiddagen, da nederlaget stod klart. Overlegen svensk kommandoføring kombineret med brug af feltartilleri havde sikret endnu en sejr. Men hvor følgen af Slaget ved Helsingborg 1710 blev dansk evakuering af invasionshæren fra Skåne, så ændrede den taktiske sejr ved Gadebusch ikke det strategiske billede. Frederik 4. gav ikke op, resterne af den slagne hær blev samlet og forstærket, og de allierede, Saksen og Rusland, lokket og truet til at fortsætte forfølgelsen af den svenske hær. Resultatet blev svenskernes indeslutning i Tønning og overgivelse i maj 1713.

Slaget ved Gadebusch var det sidste store feltslag i Store Nordiske Krig, og det har haft en fast plads i både forskningen og den folkelige bevidsthed. I anledning af 300-året blev der 12.-14. december 2012 afholdt en konference i den nedlagte og ombyggede banegård ved Gadebusch, „Station Burgsee“, om slagets årsager, forløb og følger. Det er de bearbejdede indlæg fra konferencen, som nu er publiceret. I modsætning til slaget er det noget spredt fægtning, og flere af de 14 artikler har kun perifert noget at gøre med Gadebusch. Jörg-Peter Findeisen redegør for svensk krigsideologi med specielt henblik på goterkulten og forestillingen om svenskerne som det ældste folk efter syndfloden. Israelitterne var ganske vist tidligere, men da Israel ikke eksisterede mere, var svenskerne nu rykket frem som de ældste. Joachim Krüger og Jens E. Olesen har udmærkede oversigter over henholdsvis Store Nordiske Krig og de danske militære operationer 1710-12, som dog ikke bringer noget nyt. Astrid Wallin-Heinsens artikel om solda-